

Die Taalkommissie van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls*. Negende, verbeterde en omvattende herbewerkte uitgawe. 2002, 592 pp. ISBN 1 86890 034 7. Kaapstad: Pharos Woordeboeke. Prijs: R170.

Herdrukke van wetenskaplike publicaties of andere standaardwerke word zelden uitvoerig bespreek. Meestal moet hulle in die vakliteratuur aankondigings in die vakliteratuur. Hoe anders is dit as er een herdruk verskyn van een van die codices waarin die standaardtaal is beskryf of waarin die reëls die een optimale kommunikasie binne een taalgemeenskap moet bevorder word uitgeleg. Grammatika's, woordeboeke en woordeboeke behoort tot die laaste kategorie.

In 2002 verskyn in opdrag van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns die negende uitgawe van *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* (AWS). Dit betref een woordeboek van ongeveer 28 000 woorde. Dit getoon al aan dat dit nie gaan om een volledige inventaris van die hedendaagse Afrikaans. Een agglutinerende taal as die Afrikaans het immers een woordeboek wat meer as 100 000 verskillende leksiese eenhede omvat.

In haar verantwoording by die druk gee sy die voor die samestelling verantwoordelike 'Taalkommissie' aan wat sy presies gedoen het sedert die verskyning van die agtste druk in 1991. Er is veel aandag gesken aan die verfyning en vereenvoudiging van die spelreëls. Om dit te bewerkstellig het men gebruikers ingesluit by die herformulering van die reëls. Die reëls is in eenvoudiger taal korter en eksplisiet beskryf en met veel goed gekose voorbeelde. Die belangrikste vernieuing is in dit opsigte ewel dat die reëls in een numerieke volgorde word aangeboden. Dus, in hoofstuk 3 dat handel oor afkortings, vind ons as sewende reël (3.7): "Tradisioneel word punte by afkortings gebruik" en as 3.8 "By afkortings van die naam van grade, diplomas en sertifikate is punte opsioneel." Verder is die woordeboek uitgebrei met nuwe lemma's en met meer afleidinge en samestellings. Maar, oor die wyse van seleksie daarvan geen woord.

Het is dit gegee dat vrae oproep. Geen enkel lid van een spellingkommissie of een taaladvieskommissie durf die stelling aan dat hulle alle eenhede die spellingprobleme in een taal kan oplever of oorsig het. Corpusonderzoek het taalkundige buitengewoon bescheiden gemaak oor hulle kennis van die moedertaal. Die vraag na die aard van die samestelling van die AWS is hier dus gewettig.

Het Afrikaans is een dinamiese taal, leksiese eenhede kom en gaan. Die nuwe moet een offisiële spelling kry volgens die bestaande reëls of na analogie daarvan of deur die aanpassing van bestaande reëls. Maar hoe weet ons wat die nuwe woorde is die problematies is qua spelling? Alleen al het betekenismoment 'nuw' kan vir verskillende lede van een kommissie of taalgemeenskap al arbitrair is. Wat die een 'nuw' noem, is vir die ander allang geïntegreer in die taalgebruik en word nie meer as nuw ervaar.

Vaak zijn nieuwvormingen eendagsvliegen of ad hocformaties en die moeten natuurlijk niet worden opgenomen. Maar, wanneer besluit je dat een woord zo levensvatbaar is in een taal dat de vorm ervan in het vigerende spellingsjasje gestoken kan worden? Deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden, maar dat ontslaat niemand van de noodzaak naar een controleerbaar antwoord te streven. Je moet als commissie een referentiekader hebben waaraan je alles kunt toetsen. Een inventaris of corpus dat de voorbeelden oplevert die de regels als het ware bewijzen, maar ook die de commissie uitdagen om de regels scherper of anders te formuleren. Kijk ik naar de samenstelling van de 'Taalkommissie', dan vermoed ik dat ongetwijfeld gebruik is gemaakt van het corpus van *Die Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, maar waarom vermeldt men niet met trots dat men de materiaalverzameling daarvan als empirische basis heeft gebruikt voor zijn spellingberegeling en voor de expansie van de lijst? En als men het anders gedaan heeft, bijvoorbeeld op grond van de eigen intuïtie, dan moet men dat eveneens verantwoorden.

Het tweede onderdeel van de AWS wordt gevormd door 'Wenke vir gebruikers'. Grote waardering heb ik hier voor de wijze waarop men een antwoord heeft proberen te geven op de vraag: Hoe bewerkstelligen we dat de gebruiker niet onder het jargon van de regels bedolven raakt? Die vraag is essentieel omdat het overgrote deel van de leden van een taalgemeenschap gehinderd wordt door het jargon van de taalkundige professional. Begrippen als 'consonant, vocaal, predicatief' of 'affricaat' zijn een absolute belemmering om de gebruikers de spellingsregels te doen doorgronden. Ook binnen het Nederlandse taalgebied buigen wij ons over de vraag hoe vermeden kan worden dat het taalkundig jargon de potentiële gebruikers van de *Woordenlijst* negatief beïnvloedt. Wij zoeken onze oplossing in het aantrekken van een op de doelgroep gerichte tekstschrijver, maar de oplossing van de 'Taalkommissie' is stellig het overwegen waard omdat ze geen concessies doet aan de precisie en de nuance van de regels. Zij zoekt de handreiking aan de gebruiker in een afzonderlijke lijst waarin alle moeilijke termen uit de spellingregels zijn ondergebracht en gedefinieerd (blzz. 557 t/m 576). Het probleem wat zich hier evenwel onmiddellijk voordoet, is dat de gebruikers geleerd moet worden dat zij elders in de AWS meer informatie kunnen vinden over de abstracte begrippen uit de definities. Wat de gebruikers ook zullen moeten leren bij het hanteren van die lijst met lexicografisch jargon is geduld. In iedere definitie komen namelijk weer nieuwe jargonwoorden voor die hem verplichten om op andere plaatsen aanvullende informatie te zoeken. Overigens blijft het de vraag of regels zonder enig jargon ondubbelzinnig beschreven kunnen worden. De gekozen oplossing is hoe dan ook een werkbare met als aangename bijkomstigheid dat ze ook pedagogisch van aard is. Immers, door niet-taalkundig geschoolden in aanraking te laten komen met sommige eenvoudige taalkundige termen draagt men ertoe bij dat onbekend niet langer onbemind hoeft te blijven.

Er is in de vorige alinea veel over gebruikers gesproken. En terecht. Maar, wie is nu eigenlijk de beoogde gebruikersgroep van de AWS. En heeft dat 'ge-

bruiken' een wetmatig of een vrijblijvend karakter? Als ik deductief te werk ga, dan weet ik, gezien de afzonderlijke lijst met gedefinieerd jargon, dat AWS niet bedoeld is voor de professionals. Moeten we concluderen dat AWS verplicht is voor ambtenaren en in het onderwijs? En dat andere groepen uit de samenleving de regels als een advies kunnen beschouwen? En hoe verhoudt zich dit dan weer tot een van de drie overwegingen die bepaalden welke woorden geselecteerd werden voor opname? Op bladzijde 14 en 15 lezen we dat afleidingen en samenstellingen opgenomen zijn om het resultaat te laten zien van bepaalde woordvormingsprocédés. Maar, tendeeft zo'n overweging niet naar een dienstbetoon aan morfologen? Dus toch voor professionals? En ook de doortastende precisie waarmee op bladzijde 11 geformuleerd wordt dat alleen woorden in de lijst beschreven zijn, die door de eigentijdse taalgebruikers gewoonlijk als gangbaar en als standaardtaal beoordeeld worden, lost mijn onzekerheid over de doelgroep van de woordenlijst niet op. Of moet ik concluderen dat de lijst bestemd is voor iedereen die zich schriftelijk overeenkomstig vigerende spellingsregels en een beproefd spellingssysteem wil uitdrukken zonder dat er op een onjuist gebruik sancties bestaan?

Duidelijk is wel dat de 'Taalkommissie' met AWS een spellingbeleid wil voeren. Wie goed leest, leest op bladzijde 11 dat zij een prescriptieve norm beoogt, gebaseerd op descriptie van het Afrikaans dat door "daardie geslag taalgebruikers" als gangbaar wordt erkend en als standaardtaal wordt ervaren.

Met dit uitgangspunt heb ik geen enkele moeite, maar toch gooi ik hier de handdoek in de ring. Immers, wil men de geschreven taalproductie van de huidige generatie taalgebruikers adequaat be- en voorschrijven, dan heeft men behoefte aan uitkomsten van taalattitudeonderzoek en aan vele zegslieden die men kiest op grond van sociolinguïstische parameters. Dat brengt hoe dan ook het probleem met zich mee van de begrenzing van het begrip 'daardie geslag'. Is dat bijvoorbeeld het taalgebruik van één generatie of van drie? Ik prijs in dit verband het besluit van de 'Taalkommissie' dat zij bij haar werk "verskeie akademici, taalpraktisyns en andere deskundiges" (blz. 9) heeft ingeschakeld, Maar of zij daardoor (het zijn immers allen professionals), een geheel onbetwistbaar antwoord kan geven op de vraag wat gebruikelijk of gangbaar is in het Afrikaans en wat tot de Afrikaanse standaardtaal behoort? Enige wetenschappelijke twijfel of voorzichtigheid is hier hoogstwaarschijnlijk wel op haar plaats. Maar als niet alleen de professionals, maar ook allerlei niet-professionele controlegroepen zijn bevraagd en ik ten onrechte wat azijn op tafel zet, dan neem ik vol respect mijn hoed af en betreur ik het dat de 'Taalkommissie' deze werkelijk nieuwe methodologische benadering niet breder heeft uitgemeten.

Wensen worden in besprekingen altijd breder uitgemeten dan waardering. Maar, wensen leveren misschien een bijdrage aan een nog betere AWS. Het besluit om woorden die ontleend zijn aan andere talen uit Afrika op te nemen verdient een warm onthaal. De bladzijden 203-208 geven een uitstekend inzicht in wat er met deze categorie leenwoorden is gebeurd.

Ten opzichte van de achtste druk is het aantal vaktermen in de AWS drastisch verminderd. De reden die men daarvoor opgeeft, maakt op mij de indruk

van een drogreden. Omdat ze gemakkelijk terug te vinden zijn in technische woordenboeken en vaktalwoordenboeken zijn ze gereduceerd. Woorden die tot de algemene woordenschat behoren zijn toch ook gemakkelijk terug te vinden in verklarende monolinguale woordenboeken? Ook hier zou het enige richtsnoer de gebruiker en diens gemak moeten zijn. Juist bastaardwoorden en internationalismen veroorzaken onzekerheid over hun spelling en doen gebruikers grijpen naar een boek dat die onzekerheid ongedaan maakt. Uit moeten wijken naar twee of meer bronnen om uitsluitsel te krijgen tasten het vertrouwen van de consument aan in het product dat hij juist aanschafte om zijn problemen met de spelling op te lossen.

De regels voor het spellen beslaan de pagina's 21 t/m 208. In 18 afzonderlijke paragrafen worden ze geformuleerd. Van afbreken, afkortingen, trema, hoofdletters, koppeltekens tot aan verkleiningsvormen en woorden van vreemde herkomst worden de regels beschreven. En die regels zijn niet op zand gebouwd. Natuurlijk rijzen er vragen, maar het geheel lijkt in absolute zin echt meer op een ets dan op een schets. Met de bij de regels gegeven voorbeelden is elke gebruiker in staat om analoge gevallen correct te spellen. Desondanks veroorloof ik mij ook hier een kritische kanttekening. Ik vind dat de 'Taalkommissie' niet prescriptief of normatief genoeg is geweest. Er blijft veel te veel optioneel; er blijft ook veel te veel variatie toegestaan. Van beide een voorbeeld. Regel 3.9 luidt: "By afkortings wat net uit hoofletters bestaan, is punte opsioneel." Ik vind dat de expert hier verder moet gaan omdat hij de ontwikkelingsgang van dit soort woorden kent. Er is bijvoorbeeld in het Nederlands allereerst *H.I.V.* Vervolgens dient zich *HIV* aan als letterwoord. Worden er samenstellingen gevormd met *H.I.V.* dan zien we de volgende fases: *H.I.V.-virus*, *HIV-virus*, *hiv-virus* en ten slotte *hivvirus*. Tenzij er sprake is van betekenisdifferentiatie tussen *H.I.V.* en *HIV*, vind ik dat een normerende instantie moet durven overgaan tot het voorschrijven van *HIV*. In aansluiting bij regel 3.14 "Koppeltekens word nie in afkortings gebruik nie, maar wel in samenstellings wat bestaan uit 'n afkorting plus 'n volle woord" vraag ik mij af of deze regel in voldoende mate voorziet in een antwoord op de vraag hoe in het Afrikaans *vigspasiënt* of *radarstasie* beregeld en gespeld worden. Gevallen van acroniemen in samenstellingen als de zo juist genoemde komen slechts terloops ter sprake in bijvoorbeeld de regels 12.9 en 12.11, maar deze kwestie had niet alleen op bladzijde 558 behandeld moeten worden, maar ook in de paragraaf die geheel aan "Afkortings" gewijd is (blz. 32 e.v.).

Te veel variatie zit er in bijvoorbeeld regel 14.6 die de volgende schrijfwijzen sanctioneert: *Bloemfonteinmuseum*, *Bloemfontein-Museum*, *Bloemfontein-museum* en *Bloemfontein Museum*. Natuurlijk weet ik ook wel dat iedere speller, hoe getrouw hij de voorschriften ook wil volgen, voor vijf procent een spellingsanarchist blijft, maar al te veel vrijheid in wijze van schrijven zal ertoe leiden dat de wal het schip keert. Ik betwijfel ook of het grote publiek die vrijheid wenst. Men zoek toch in AWS-achtige producten om te weten hoe het moet en niet om te zien hoe het allemaal kan? De gebruikers van woordenlijsten en

lexica zijn bereid het gezag van de lexicograaf te erkennen mits die zich baseert op valide regels en redeneringen. Ik meen evenwel met grote zekerheid te weten dat de huidige 'Taalkommissie' gebonden is aan besluiten van haar voorgangers die in de beregeling van de spelling van samengestelde eigennamen toegeeflijker waren. Waarschijnlijk vindt zij het een zwakgebod om de klok dienaangaande terug te draaien. Er is evenwel een Nederlands spreekwoord dat luidt: Liever ten halve gekeerd dan ten volle gedwaald. In de jaren dat ik in spellingcommissies gezeten heb, heb ik wat oorspronkelijk afgekeurd werd, tot norm zien verheffen en omgekeerd. Respect voor het werk van voorgangers hoeft in mijn ogen nooit een argument te zijn om spellingregels niet te verbeteren of om de door de gebruiker ongewenste dubbelzinnigheid op te heffen. Maar, toegegeven, ik formuleer hier vanuit een West-Europese wetenschappelijke ivoren toren, zonder mij al te nadrukkelijk te realiseren dat spellingsbeleid elders op de wereld genoodzaakt is te streven naar nog grotere compromissen.

Grote waardering heb ik ook voor de paragraaf waarin de commissie met 57 regels probeert het los en vast schrijven van woorden te beregelen (blz. 142-174). Bij de voorbereiding van de *Woordenlijst Nederlandse taal* voor 2015 zal de Nederlandse commissie, waarvan ik dan geen deel meer uitmaak, zich stellig door het Afrikaanse model laten inspireren.

Wat ik ten slotte in hevige mate betreurt, is dat de numerieke code van de regels niet terugkeert in de woordenlijst zelf. Ongetwijfeld zullen financiële motieven deze vorm van dienstverlening naar Utopia hebben verwezen. Maar toch. De gebruiker die zoekt bij *sint Nikolaas* zou graag een verwijzing hebben naar 9.26, de regel die bepaalt hoe godsdienstige namen geschreven worden. Hoe de attributieve bepalingen bij zo'n religieuze naam geschreven worden in het Afrikaans blijft voorlopig een mysterie. Althans dat concludeer ik uit de informatie op bladzijde 73. Daar wordt niet gesproken over *sint*, noch over *Heilige Eucharistie*, *Heilige Gees*, *Heilige Hostie* of *Hemelse Vader*. Ronduit gebruikersvriendelijk vind ik de verwijzing binnen de opmerkingen bij een spellingsregel naar andere regels. Als ik in 9.32 de spelling van de namen van talen wil vinden, dan wordt mijn incasseringsvermogen zo smal als een Amsterdams grachtenhuis als ik naar andere bladzijden verwezen wordt. Concreet: ik wil bij 9.32 alle informatie over de wijze waarop taalnamen geschreven worden en niet stuiten op een formulering als: "Vir verdere besonderhede oor die skryfwyse van taalname, kyk Reëls 14.13 tot 14.23." Redundantie neem ik graag op de koop toe.

Naast wat ik hier slechts oppervlakkig de revue heb laten passeren, bevat AWS nog veel meer. Er is een afzonderlijke lijst met afkortingen, een niet uitputtende lijst van representatieve voorbeelden van Afrikaanse woorden die tot de omgangstaal behoren, een lijst van buitenlandse aardrijkskundige namen met hun afleidingen en er is een alfabetische index die AWS nog beter toegankelijk maakt.

Taal en taalgebruik veranderen al naar gelang de maatschappij verandert. Ook de spelling blijft niet onaangetaast door die veranderingen. Het is een wel-

daad voor de spelling van het Afrikaans dat er telkens weer leden voor de 'Taalkommissie' gevonden worden die willen piekeren over erudiete details van de spelling om een nog betere geschreven communicatie te bevorderen. Bovenstaande kanttekeningen zijn dan ook slechts bedoeld als een blijk van grote waardering voor het verrichte werk dat elegant uitnodigt tot een systematisch observeren van taalveranderingen en tot een discussie met lexicografen die in het zelfde schuitje zitten.

Piet van Sterkenburg
Instituut voor Nederlandse Lexicologie en (R)UIL
Leiden
Nederland
(sterkenburg@inl.nl)